

Van'da Mültecilere Yönelik Hak İhlalleri

-Ön Rapor-

Avrupa
Birliği **sivil**
düşün

EŐİTLİK ÇALIŐMALARİ DERNEĞİ

Mayıs 2021

Bu dijital kitapçık Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla EŐitlik alıŐmaları Derneği'ne aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

GÖÇMENLERİN VAN'A GELİŞ NEDENLERİ

Türkiye'nin doğu sınırındaki illerden biri olan Van, uzun yıllardır göçmenlerin Türkiye'deki ilk duraklarından biri.

İran, Afganistan, Pakistan ve Bangladeş başta olmak üzere Van'a ağırlıklı olarak dört ülkeden göçmen ve mülteci gelmektedir. Gelenlerin büyük kısmı Türkiye'de kalmak istememekte, Türkiye'yi bir transit geçiş ülkesi olarak görmektedirler. Asıl hedefleri ise uygun bir Avrupa ülkesine ulaşabilmektir.

Bununla birlikte özellikle doğrudan hayati risk altındaki mülteciler, başka bir seçenekleri olmadığından Türkiye'de kalmayı tercih edebilmektedir.

Mülteci ve göçmenlerin geliş sebepleri hem geldikleri ülkeye hem de bireysel deneyimlerine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir.

İran'da 1979 yılındaki rejim değişikliği ve İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından muhaliflerin tamamına yakını rejim düşmanı ilan edilmişti. Bu nedenle 1980'li yıllardan itibaren Van'a çok sayıda İranlı siyasi mülteci giriş yapmaktadır. İran'da hala idam cezası, fiili alıkoyma ve işkence yaygın olarak uygulanmaktadır. Bu nedenle siyasi eylem ya da cinsel tercih gibi nedenlerle hayati risk altındaki insanlar İran'ı terk etmeye devam etmektedirler.

Afganistan'da, 1996 yılında Taliban'ın iktidarı ele geçirmesi, 2001

yılında ABD'nin işgali ve yaklaşık 20 yıldır süren iç savaş milyonlarca insanı mağdur etmektedir. Taliban, El Kaide gibi aşırı radikal dinci terör gruplarının etkin olduğu bölgelerde ağır baskı altındaki insanlar ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadır.

Pakistan ve Bangladeşli göçmenlerin ülkelerinden ayrılmaları çoğunlukla ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Aşırı yoksulluk, işsizlik, uç noktalardaki ekonomik eşitsizlik ve iktisadi çöküntü içinde, insanlar tehlikeli ve uzun bir göç yolculuğuna çıkmaktadırlar. Bu iki ülke eski İngiliz sömürgesi olduğundan, çoğu göçmenin hedefi bir biçimde İngiltere'ye ulaşmaktır.

Bu dört ülkeden gelen göçmenler Van sınırı dışında Ağrı ve Hakkari gibi sınır illerinden de giriş yapmaktadır. Bölgesinin dağlık yapıda olması ve bunun sınır geçişlerini kolaylaştırması nedeniyle Van sınırı daha çok tercih edilmektedir. Çaldıran ve Başkale ilçeleri olmak üzere Van'a iki temel giriş noktası vardır. Pasaport sahibi sığınmacıların bir bölümü ise Kapıköy veya Gürbulak sınır kapılarından giriş yapmakta ve yasal sınırların ötesinde Türkiye'de kalarak "kaçak" göçmen durumuna düşmektedir.

Irak, Suriye, hatta bir göç rotası ve ticareti olduğu için zaman zaman çeşitli Afrika ülkelerinden göçmen ve mülteciler de Van sınırından Türkiye'ye giriş yapmaktadır.

TÜRKİYE'DE GÖÇMEN HUKUKU

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, New York'ta 1967 yılında onaylanan protokolle birlikte şu mülteci tanımını yapmaktadır:

"İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar

sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs.”

Türkiye, Cenevre Sözleşmesi’ni ilk imzalayanlar ülkelerden birisi olmasına rağmen mülteci tanımına coğrafi bir sınır ve çekince koymuştur. Böylece Türkiye sadece hayati bir risk ya da zulüm tehlikesi ile Avrupa’dan gelenleri mülteci olarak kabul etmektedir. 1967 Protokolünde pek çok ülke bu tip çekincelerini kaldırmasına rağmen Türkiye tavrını sürdürmüştür.

1990’lı yılların başında Türkiye, Birinci Körfez Savaşı sırasında Irak sınırında toplu mülteci akınları ile karşı karşıya kalmış, böylece mültecilere yönelik bir düzenleme yapmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, göç ve mültecilik alanı, İçişleri Bakanlığı’nın 14.9.1994 tarih ve 94/6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan *Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik* ile yönetilmeye çalışılmıştır. Yönetmelik kapsamında göçmen ve mültecilerin konumunun belirlenmesi, polis teşkilatı bünyesinde kurulu bulunan Yabancılar Şubesi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

2011 yılından başlayan Suriye’deki savaş ve çatışma süreciyle birlikte Türkiye, ikinci kez toplu mülteci akınına sahne olmuştur. Savaştan kaçarak Türkiye’ye sığınan milyonlarca Suriyeli, hiçbir yasal bir statü olmadan “misafir” olarak tanımlanmıştır. Artan mülteci sayısı ile mevcut düzenlemeler yetersiz hale gelmiş, bunun üzerine 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* TBMM’de kabul edilmiş ve 11 Nisan 2013 tarihinde resmi gazete-
de yayınlanmıştır. Bir yıl sonra, 11 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve halen geçerli olan kanun budur.

Yasada, uluslararası insan hakları ve mülteci hukukuna uygun bir biçimde iltica hükmü düzenlemiş ve “Geri Gönderme Yasağı” açıkça tanımlanmıştır:

“Geri gönderme yasağı

“MADDE 4 – (1) Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.”

Yasanın 61. Maddesinde Türkiye'nin çekincesi nedeniyle coğrafi kısıtlamalar içeren, böylece tanımı oldukça daraltıp kullanılamaz hale getiren bir mülteci tanımı yapılmıştır:

“MADDE 61 – (1) Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.”

6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*'na göre Türkiye'ye uluslararası koruma talebinde bulunan bir göçmen koşullarına göre üç koruma statüsünden yararlanabilir:

- mültecilik,
- şartlı mültecilik veya
- ikincil koruma statüsü.

Mülteci tanımı coğrafi sınırlama nedeniyle kullanılamaz hale geldiği için, 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanu-*

nu'nda, Avrupa dışından gelen göçmenleri kapsayacak ve "şartlı mülteci" olarak tanımlanan bir ara formül geliştirilmiştir:

"MADDE 62 – (1) Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir."

Uluslararası mülteci hukukunda tamamlayıcı koruma şeklinde değerlendirilen koruma türü, 6458 sayılı kanunun 63. maddesinde ikincil koruma olarak kabul edilmiştir:

"MADDE 63 – (1) Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin

korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.”

Başlangıçta “misafir” olarak tanımlanan milyonlarca Suriyeli mültecinin, statüsünün belirsizliği nedeniyle 6458 sayılı kanunun 91. Maddesinde uluslararası hukukta karşılığı olmayan “geçici koruma statüsü” tanımlanmıştır. Buna göre; kitlesel olarak Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına gelen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancıların uluslararası koruma ihtiyacının sağlanması için acil çözümler bulmak üzere geliştirilen korumayı ifade etmektedir. İçerik olarak ülke topraklarına serbest olarak kabul, geri gönderilmeme ilkesine riayet ve temel ihtiyaçların karşılanması unsurlarından oluşmaktadır.

İLTİCA BAŞVURUSUNDAN KAÇINMA NEDENLERİ

Türkiye uzun yıllar boyunca kendi iltica sistemine sahip olmadığından, sığınmacılar uluslararası koruma başvurusunu Türkiye’deki Birleşmiş Milletler (BM) Mülteciler Yüksek Komiserliği ofislerine yapmışlardır. Komiserliğin 1997 yılında açılan Van Ofisi 2018 yılına kadar sığınmacıların kayıt, statüsünü belirleme, mülteci statüsü tanınanları üçüncü bir ülkeye yerleştirme işlemlerini yürütmüştür.

2018 yılı itibarı ile BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Van Ofisi sığınmacıların kayıt işlemlerini ve statüsü belirleme süreçlerini durdurmuş ve bu faaliyetleri Türkiye’ye devretmiştir. Bu süreçte birlikte Van’da mülteci ve göçmenler büyük sorunlar yaşamaya başladıkları gibi, göç yolları giderek artan biçimde “ölüm yolu” haline gelmiştir.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında yapılan yeni düzenlemelerden birisi de İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve müdürlüğe bağlı taşra

teşkilatlar kurulması olmuştur. Göç alanın Polis Teşkilatı içindeki Yabancılar Şube'den alınıp sivil bir kuruma devredilmesi olumlu bir adım gibi gözükse de pratikte pek bir karşılığı olmamıştır.

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin aksine Göç İdaresi kurumları iltica başvurularının büyük bir kısmını ret etme eğiliminde olmuştur. Bu nedenle geçmişte, Van sınırında ya da Van'a gelerek BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne iltica başvurusunda bulunan sığınmacılar, sonucun genellikle sınır dışı edilme olduğunu göerek, 2018 yılından itibaren yasal başvurudan kaçınmaya başlamışlardır.

Bu noktada iki temel sorundan bahsedilebilir:

Birincisi, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda mülteciliğin sadece Avrupa'dan gelenlerle sınırlanmasının yanı sıra şartlı mültecilik ve geçici koruma gibi korumaların da yeterince uygulanmamasıdır. Çok sayıda mülteci, kolluk güçleri tarafından yakalandığında ya iltica başvuruları alınmamakta ya da iltica başvuruları alındığında sağlıklı bir değerlendirme sürecine tabi tutulmamaktadır. Türkiye'nin sağlıklı, işleyen ve temel insan haklarına dayalı bir iltica sistemi bulunmamaktadır.

İkincisi, Göç İdaresi'nin personel politikasındaki tercih ya da zayıflıklardır. İltica başvurularını değerlendiren personeller mültecilik ve sığınmacılık konusunda yeterli bir eğitim almadıkları gibi genel bir insan hakları eğitimi de almamış kişilerden oluşmaktadır. Örneğin homofobik bir personel İran'da ölüm cezası tehdidiyle karşı karşıya gelen LGBTİQA+ mültecinin sığınmacı statüsünü belirleyebilmektedir. Aşırı dini görüşleri olan bir personel, din değiştirip Hıristiyan ya da Bahami olan bir Afgan'ın başvurusunu değerlendirmekte ve sınır dışı kararı verebilmektedir. Ya da aşırı milliyetçi bir personel İranlı bir Kürt'ün koruma başvurusunu tamamen politik motivasyonla reddedebilmektedir.

GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI

2018 yılından itibaren, iltica politikasındaki bu durum sınırda-

ki göçmen kaçakçılığının alabildiğine hız kazanmasına neden olmuştur. Göçmen ve mülteciler sınırda ya da Van sınırları içerisinde iltica başvurusu yapmaktansa bir biçimde batı illerine ulaşmaya çalışmaktadır. Kolluk güçlerine yakalandıklarında çoğu zaman sınır dışı edildiklerinden dolayı, yakalanma ihtimallerinin daha düşük olduğu ama daha zor, sarp ve tehlikeli güzergahları tercih etmekte, göçmen ticaret ağının girdabına düşmektedirler.

Göçmen kaçakçılığı oldukça “kazançlı” bir faaliyet durumuna gelmiştir. Kaçakçılar, sınırdan geçirilen göçmen başına 500 ila 1000 dolar para aldıklarını belirttiler. Dolayısıyla 100 göçmeni sınırdan geçiren bir kaçakçı, tek seferde 50 bin ila 100 bin dolar arasında para kazanabilmektedir. Ayrıca yakalansalar bile herhangi bir maddi kayıpları söz konusu değil. Bu aşırı kazanç, kaçakçıların çok sayıda göçmeni, kapasitesini zorlayacak şekilde teknelere bindirmesinin temel nedenidir.

Kaçakçılığı teşvik eden diğer bir önemli unsur ise cezasızlık politikasıdır. Göçmen kaçakçılığı suçu, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun “Uluslararası Suçlar” başlıklı birinci kısmının “Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti” başlıklı ikinci bölümündeki 79. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre:

“(1) Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan;

a) Bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkan sağlayan,

b) Türk vatandaşı veya yabancıнын yurt dışına çıkmasına imkan sağlayan kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. (Ek cümle: 22/7/2010 - 6008/6 md.) Suç, teşebbüs aşamasında kalmış olsa dahi, tamamlanmış gibi cezaya hükümlenir.

(2) (Ek fıkra: 22/7/2010 - 6008/6 md.) Suçun, mağdurların;

a) Hayatı bakımından bir tehlike oluşturması,

b) Onur kırıcı bir muameleye maruz bırakılarak işlenmesi halinde, verilecek ceza yarısından üçte ikisine kadar artırılır.

(3) Bu suçun bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, verilecek cezalar yarı oranında arttırılır.

(4) Bu suçun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.”

Kanunun aynı maddesinde öngörülen cezalar şöyle belirlenmiştir:

“Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek amacıyla, yasal olmayan yollardan; bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkân sağlayan, Türk vatandaşı veya yabancının yurt dışına çıkmasına imkân sağlayan, kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve bin günden onbin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Suç, teşebbüs aşamasında kalmış olsa dahi, tamamlanmış gibi cezaya hükmolunur.

“Suçun, mağdurların; hayatı bakımından bir tehlike oluşturması, onur kırıcı bir muameleye maruz bırakılarak işlenmesi, hâlinde, verilecek ceza yarısından üçte ikisine kadar artırılır.

“Bu suçun; birden fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi halinde verilecek ceza yarısına kadar, bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde verilecek ceza yarısından bir katına kadar artırılır.

“Bu suçun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.”

Göçmen kaçakçılığına ilişkin Türk Ceza Kanunu'nda nispeten ağır hükümler bulunmasına rağmen, tespit edilen ve yakalanan kaçakçılara ilişkin soruşturma ve yargı sürecinde genellikle tutuklama tedbirine başvurulmadığı ya da kısa süreli tutuklamaların olduğu görülmektedir. Örneğin, 26 Aralık 2019'da Bitlis'te mültecilerin bulunduğu teknenin batması ve 7 mültecinin hayatını kaybetmesi üzerine iki kaçakçı yargılanmış, ancak iki ay içerisinde serbest kalmışlardır.

Göçmen kaçakçıları ceza aldıklarında ise cezalar en alt sınırdan uygulanmaktadır. Van Barosu'nun raporunda da dikkat çekildiği gibi,

“İstinaf ve temyiz aşamalarında onanan cezaların ise 15 Nisan 2020 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile anlamsız hale geldiği, cezası kesinleşmiş olan göçmen kaçakçılarının hiçbir suretle cezaevine girmeden haklarındaki kesinleşmiş cezalar infaz edilmiştir.”

ÖLÜM YOLCULUĞUNA DÖNÜŞEN GÖÇ YOLCULUĞU

Türkiye'de iltica sisteminin geri gönderme üzerine kurulmuş olması, göçmenleri ve kaçakçı grupların jandarma ve polis kontrolünün olmadığı sarp ve tehlikeli yolları tercih etmesine neden olmaktadır.

Özellikle Van'ın Gevaş ilçesi ile Bitlis'in Tatvan ilçesi arasındaki Balaban Kontrol noktası oldukça sarp bir yerde ve onun etrafından geçmek pek mümkün değildir. Yakalanmak istemeyen göçmen kaçakçıları bunu geçebilmek için Van gölünü kullanmaktadır. Bu nedenle son yıllarda Van Gölü'nde batan tekne ve hayatını kaybeden göçmen sayısı giderek artmaktadır.

- 26 Aralık 2019 tarihinde Van Gölü'nün Bitlis'in Adilcevaz ilçesi açıklarında 70'i aşkın sığınmacıyı taşıyan tekne alabora olmuş, 7 sığınmacı hayatını kaybetmiş, 64 kişi faciadan kurtulmuştu.
- 27 Haziran 2020 tarihinde ise yine Van Gölü'nde, iddianameye göre 100'ün üzerinde göçmenin bindirildiği tekne batmış, günlerce süren arama çalışmalarının sonucunda 61 sığınmacının yaşamını yitirdiği tespit edilmişti. Davadaki sanıkların ifadelerinden Van Gölü'nün göçmen kaçakçıları için son yıllarda kullanılan standart bir rota haline geldiği, çok sayıda göçmenin Van Gölü'nden teknelerle geçirildiği anlaşılmaktadır.

Bir yıl içinde yaşanan sayısız ölüme rağmen, göl üzerinde kaçakçı faaliyetlerinin devam ettiği görülmektedir. 8 Nisan 2021 tarihinde Bitlis'in Ahlat ilçesi açıklarında Van Gölü'nde bir teknede 20 sığınmacı Ahlat Asayiş Bot Tim Komutanlığı ekipleri tarafından yakalanmıştır. Teknede 17 Afganistan, bir Pakistan ve iki Bangladeş uyruklu sığınmacının olduğu tespit edilmiş ve göçmenlere 94 bin 920 lira para cezası kesilmiştir.

Ölümler sadece Van Gölü'nde değil göç yolculuğunun başka aşamalarında da yaşanmaktadır. Özellikle kış aylarında kontrol noktalarından uzak bir biçimde sınır geçişi yapmak için göçmenler dağlardan ve sarp kayalıklardan geçmektedirler. Aşırı soğuk, tipi ve yer yer çığ düşmeleri nedeniyle göçmenler yaşamlarını yitirmektedir.

- 8 Şubat 2020'de Van'ın Çaldıran ilçesinde 13 sığınmacı donarak hayatını kaybetmiştir.
- Sadece bir hafta sonra 15 Şubat 2020'de İran sınırından geçen sığınmacılar Saray ilçesinde yakalanmış, 27 sığınmacıdan 3'ü donarak yaşamını yitirmiştir.
- Bir ay kadar sonra, 14 Mart 2020'de yine Çaldıran ilçesinde soğuktan hayatını kaybeden 7 sığınmacının cenazeleri tespit edilmiştir.

2019 yılında donarak yaşamını yitiren 26 sığınmacının cenaze-

sine ulaşılmıştı. 2020 Temmuz itibarıyla donarak ölen sığınmacıların sayısı 9. 2020 yılında hem ağır geçen kış hem de pandemi nedeniyle donarak ölenlerin sayısının biraz daha az olduğu umut edilmektedir. Donarak öldüğü tespit edilen cenazelerin çoğu doğa koşulları nedeniyle tanınmaz haldedir ve tıpkı denizden cenazeleri çıkarılan onlarca sığınmacı gibi kimsesizler mezarlığına defnedilmektedir.

Ayrıca kaçakçıların organize ettiği araçlarda, trafik kazası sonucu yine çok sayıda göçmen yaşamını yitirmiştir. Bu kazalardan bazıları:

6 Kasım 2018'de Van'da 21 sığınmacıyı taşıyan minibüs şarampole yuvarlanmış, 5'i yaşamını yitirmiştir.

6 Mayıs 2019'da Van'ın Tuşba ilçesinde kasasında sığınmacıların bulunduğu kamyonun devrilmesi sonucu 5 göçmen hayatını kaybetmiştir.

26 Temmuz 2019'da Sığınmacıları taşıyan minibüsün şarampole düşmesi sonucunda 17 göçmen hayatını kaybetmiştir.

27 Haziran 2020'da Van'ın Muradiye ilçesinde sığınmacıları taşıyan minibüsün yaptığı kaza sonucunda 1 göçmen hayatını yitirmiştir.

GERİ GÖNDERME MERKEZLERİ

Türkiye'den sınır dışı edilme kararı verilen göçmenlere 6458 sayılı kanunun 57. maddesinin ikinci bendine tanımlanmış idari gözetim uygulanabilmektedir:

“Hakkında sınır dışı etme kararı alınanlardan; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurlarlarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar

hakkında valilik tarafından idari gözetim kararı alınır ya da 57/A maddesi uyarınca idari gözetime alternatif yükümlülükler getirilir. Hakkında idari gözetim kararı alınan yabancılar, yakalamayı yapan kolluk birimince geri gönderme merkezlerine kırk sekiz saat içinde götürülür.”

Geri gönderme merkezlerindeki idari gözetim süresi altı ayı geçemez. Ancak bu süre, sınır dışı etme işlemlerinin yabancıların iş birliği yapmaması veya ülkesiyle ilgili doğru bilgi ya da belgeleri vermemesi nedeniyle tamamlanamaması hâlinde, en fazla altı ay daha uzatılabilir.

Bununla birlikte idari gözetim altına alınan istisnai bir önlemdir ve zorunlu olmayan durumlarda uygulanmamalıdır. Başvuru sahipleri, sadece uluslararası koruma başvurusunda bulunmalarından dolayı idari gözetim altına alınamaz. Valilik, idari gözetim yerine başka usuller belirleyebilir. Bu tedbirler yeterli olmadığı takdirde, ancak istisnai durumlarda idari gözetim uygulanır.

İdari gözetim işlemi geri gönderme merkezlerinde gerçekleştirilmektedir ve bu merkezler 6458 sayılı kanunun 58. Maddesinde tanımlanmıştır:

“MADDE 58 – (1) İdari gözetime alınan yabancılar, geri gönderme merkezlerinde tutulurlar.

“(2) Geri gönderme merkezleri Bakanlık tarafından işletilir. Bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yaparak bu merkezleri işletirebilir.

“(3) Geri gönderme merkezlerinin kurulması, yönetimi, işletilmesi, devri, denetimi ve sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetimde bulunan yabancıların geri gönderme merkezlerine nakil işlemleriyle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.”

Türkiye’de iltica sistemi sınır dışı edilme temelinde işletildiği için geri gönderme merkezleri yaygınlaşmış ve burada tutulanların sayısı artmıştır. ÖrneğW insan hakkı olan sağlık hakkına erişimleri ortadan kalkmaktadır.

“Kaçak” durumundaki sığınmacılar için diğer bir seçenek özel hastanelerde ücretli tedavi olmaktır. Özel hastanelerin de kayıtsız durumdaki göçmenleri kolluk güçlerine bildirme zorunluluğu vardır. Ancak ücret karşılığı hizmet verildiği için bu zorunluluğun kimi zaman göz ardı edildiği ve fiili uygulamaların olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte zaten zor durumda yaşam mücadelesi verdikleri ve büyük bir kısmının hiçbir gelirin bulunmadığı göz önünde bulundurulduğunda, sığınmacıların özel hastane masraflarını karşılaması da mümkün olmamaktadır.

İltica başvurusu yapmış ve başvurusu değerlendirme sürecinde olan sığınmacıların ise yasal olarak belirli bir süreliğine sağlık hizmetlerinden ücretsiz bir biçimde yararlanma hakkı bulunmaktadır. Ancak oldukça kısıtlı koşullarda ve geçici bir süre için. Öncelikle sığınmacının kayıt olduğu ilde bulunması şartı aranmaktadır. Diğer yandan yeni bir düzenleme ile sağlık hizmetinden yararlanma süreci bir yıl ile sınırlanmıştır. Çünkü sığınmacının başvuru yaptığı Uluslararası Koruma Statüsü oldukça zor elde edilen bir statü haline getirilmiş durumdadır ve değerlendirme süreci yıllarca sürebilmektedir. Bu nedenle hükümet, sağlık hakkına erişim konusunda yaptığı düzenleme ile bu hakka erişimi bir yılladır. Bir yıldan sonra sığınmacılar katkı payı ödemek zorunda kalmaktadır. Bu katkı payları ise “turist” tarifesinden olmaktadır. Yani sigortası olmayan bir Türkiye vatandaşının ödediği hizmet bedelinin yaklaşık üç katı kadar bir hizmet bedeli ödemek zorunda kalmaktadırlar. Düzenli ve yeterli gelirleri olmadığı göz önünde bulundurulduğunda bu mümkün olmamakta ve çok ciddi mağduriyetlere yol açmaktadır. ■

Mayıs 2021